

Latvijas PSR Augstākās un vidējās speciālās
izglītības ministrija

Ar Darba Sarkanā Karoga ordeni apbalvotā
Pēteru Stučkas Latvijas Valsts universitāte
=====

XXXI
ZINĀTNISKĀS
KONFERENCES

VĒSTURES ZINĀTŅU SEKCIJA
apakšsekcija "Baltija-Vācija"

REFERĀTU TĒZES

Rīga 1972

Vēstures sekcijas apakšsekcijas
sēde notiks 1972.g. 9.februārī plkst. 10⁰⁰
Leņina ielā 32, 6.auditorijā.

✓

T. Zeids

Bijušā Kurzemes zemes arhīva vēsture,
sastāvs un izmantošanas iespējas.

1. Kurzemes zemes arhīvs nodibināts Jelgavā 1903. gadā. Kā arhīva nosaukums liecina, tas veidots pēc Vācijas daudzo teritoriālo arhīvu (Landesarchiv) parauga, jo Kurzemes zemes arhīva organizētāji bija Kurzemes bruņniecība un Baltijas vācu vēsturnieki.

2. Šajā arhīvā, līdzās pašas Kurzemes bruņniecības arhīvam, atrodama arī daļa Kurzemes hercogu arhīva, Kurzemes hercogistes un Kurzemes guberņas tiesu arhīvi, Kurzemes draudžu un pilsētu u.c. arhīvi, kuriem nebija tieša sakara ar Kurzemes bruņniecību, resp. viņi nebija pakļauti Kurzemes bruņniecības pārvaldei. Šis fakts liecina par Kurzemes muižnieku lielo netiešo ietekmi.

3. Savā pastāvēšanas laikā (1903.-1919.) arhīvs maz izmantots zinātniskās pētniecības vajadzībām, jo arhīvā strādāt varēja tikai Kurzemes bruņniecībai pieņemamas personas. 1919.g. arhīva direktors O. Štāfenhāgens patvaļīgi aizveda to uz Vāciju, kur arhīvs atradās līdz 1971.g., kad VDR valdība nodeva Kurzemes zemes arhīvu pēc tā piederības Latvijas PSR valdībai.

4. Daudzajās saimnieku maiņās cietis kā arhīva zinātniskais noformējums, tā arī arhivālijas vispār. Šķiet, ka arhīvam jau tā oficiālās darbības laikā nav bijis aprakstu, nedz arī kādu citu sīkāku orientieru. Kurzemes zemes arhīvs Vācijā līdz pat 1933.g. atradās Kurzemes muižniecības biedrības rīcībā, kura par savu galveno uzdevumu uzskatīja visiem līdzekļiem aizkavēt

arhīva atdošanu buržuāziskās Latvijas varas iestādēm. Arhīvs kā biedrības deponējums kopš 1933.g. Prūsijas slepenajā valsts arhīvā nebija arī pieejams pētniekiem. Arī pēc otrā pasaules kara, kad arhīvs nokļuva Vācu Centrālajā arhīvā Merzeburgā, tas nebija aktuāls VDR vēsturniekiem, tādēļ arī tur tas netika kārtots un apstrādāts.

5. Pašreizējai provizoriskai orientācijai Kurzemes zemes arhīva materiālos nodar 20.-30.gados uzņemtais arhivāliju iedalījums 14 grupās. No šīm grupām virsrakstā minētajam tēmatam īpašu interesi izraisa X grupa ("Dokumentī"), kas ietver uz pergamenta rakstītas arhivālijas kopš XIII gs. Tās ir vērtīgi vēstures avoti kā vācu feodāļu agresijai Baltijā XIII gs., tā arī par feodālo zemes īpašumu sadalījumu ieceljojušo vācu feodāļu starpā. Te ņemama vērā arī I grupa ("Kamerālvaldes arhīvs"), jo tās aktīs atrodami daudzi dokumenti par muižu vēsturi. Svarīgus materiālus par feodālā zemes īpašuma sadali vācu feodāļu starpā satur arī VII grupa ("Muižu lietas un aktis") un XIV grupa ("Muižu arhīvi").

6. Savukārt IX grupa ("Pilsētu aktis") satur namnieka tiesību ieguvēju un namnieku sarakstus (Ventspils, Jelgava) jau kopš XVI gs. Minētie avoti ļauj risināt problēmu par vācu iecelotāju skaitu Latvijas pilsētās atsevišķos gadsimtos, tādējādi ievērojami papildinot mūsu vēsturiskās demogrāfijas pētniecības rezultātus. Līdzīga nozīme ir arī VI grupai ("Ģimeņu arhīvi").

7. Kā politiskās vēstures avoti plašāk būs izmantojami III grupas ("Hercogu arhīvi"), VI grupas ("Kurzemes bruņniecības un muižniecības arhīvi") un V grupas ("Piltenes muižniecības arhīvs") dokumenti. Tie attēlo arī Kurzemes hercogistes attiecības ar Vāciju, it īpaši ar Prūsiju un dod iespēju gūt daudz vērtīgu atziņu Latvijas vēsturē.

✓ O. Niedre

Vai vācu baroni, pārdodot zemnieku mājas, veicināja zemnieku saimniecību kapitālistisko attīstību?

Tiešu atbildi uz šo jautājumu mēs vēstures literatūrā neatrodam. Latvijas PSR vēsturē dota netieši pozitīva atbilde: "Zemnieku zemju pārdošana nāca par labu muižniekiem, bet tās rezultāts bija arī prāva lielsaimnieku slāņa rašanās."¹⁾ I. Greitjānis un A. Mieriņa arī dod netiešu, bet savādāku atbildi: "Zemāka ražība zemnieku zemēs izskaidrojama ar kapitālu trūkumu saimniecību uzlabošanai - lauksaimniecības mašīnu iegādei, uzlabotai mēslošanai u.c. nepieciešamiem pasākumiem. Zemnieku līdzekļu lielākā daļa vai pat visi līdzekļi aizplūda zemes maksājumos."²⁾ A. Mieriņa uzskata, ka kapitālista attīstību veicinājusi zemnieku izputēšana, dodot iespēju lauku buržuāzijai koncentrēt zemi un darba lopus savās rokās.³⁾

Pats jautājums nozīmīgs, jo vācu baronu un latviešu buržuāzijas pēcteči šobrīd labprāt nolīdzinātu asumus savstarpējās attiecībās, raksturojot māju pārdošanu (iepirkšanu) kā abpusīgi izdevīgu darījumu.

Lai atbildētu uz minēto jautājumu, mūsaprāt jānoskaidro minētā darījuma (māju iepirkšanas) sekas un

- 1) Latvijas PSR vēsture. Saīsinātais kurss. Otrais pārstrādātais un papildinātais izdevums Rīgā, 1967., 164. lpp.
- 2) I. Greitjānis. Daži jautājumi par zemnieku un muižnieku attiecībām XIX gs. 80. gados Vidzemē un Kurzemē. P. Stučkas Latvijas Valsts universitātes zinātniskie raksti XXVI sējums, 1958., 194. lpp.
- 3) A. Mieriņa. Agrārās attiecības un zemnieku stāvoklis Kurzemē XIX gs. II pusē. R., 1968., 87. lpp.

ietekme tālākajā zemnieku saimniecības kapitālistiskajā attīstībā.

1. Māju izpirkšanas parādu procentu maksājumi 80-tos un 90-tos gados sasniedza un pat pārsniedza zemnieku zemes nomnieku maksājumus muižai. Izpirkšanas maksa Vidzemē svārstījās no 150 līdz 220 rubļiem par dalderi.⁴⁾ Paliekot parādā 4/5 un vairāk no māju izpirkšanas maksas un maksājot par parādu ik gadus ne mazāk kā 5%, ikgadējā procentu maksājumu summa vien bija 6 - 8,80 rubļu par dalderi. Bez tam vajadzēja arī mazināt parāda pamatmasu. Tai pašā laikā zemnieku nomas maksājumi nepārsniedza 10 rubļu par dalderi.⁵⁾

Daļa zemnieku izpirktās mējas izmaksāja, daļa izputēja (šīs mējas nopirka citi īpašnieki vai tās pievienoja atpakaļ muižai).

2. Daļa saimnieku bija spiesti pilnīgi vai daļēji likvidēt dzīvo un nedzīvo inventāru un zemi apstrādāt ar sīko rentnieku vai graudnieku inventāru un darba spēku. Tādējādi jākonstatē, ka notiek nevis saimniecību koncentrācijas, bet gan decentralizācijas process, pie kam šajā pēdējā saimniecību grupā visilgāk (bieži vien līdz IX gs.20-tiem gadiem) trūkst līdzekļu plašākiem kapitālieguldījumiem.

3. Ja neliela daļa saimniecību gadsimtu mijā bija izkūlusies no lielās izpirkšanas parādu nastas, tad lielai daļai parādu summa bija tikai nedaudz samazinājusies. Tikai Kurzemes un Vidzemes muižnieku kredītbankās vien (pēc mūsu domām šais bankās bija tikai apm. puse zemnieku hipoteku parādu) bija 1918.g. Kurzemē 11,2 miljoni rubļu parāds 6215 zemnieku mājām (vidēji 1802 rubļi uz 1 māju), 1914.g. Vidzemē 31 miljons rubļu uz

4) LPSR CVVA 218 fonds, 4.apr.350.12396 lieta.

5) LPSR CVVA 928 fonds, 1.apr., 3086 lieta, 1.-2.lpp.

6) LPSR CVVA 879 fonds 5.apr.59.lieta, 58.,81.,105., 111.lietas

17641 zemnieku māju (1763 rubļi uz 1 māju).⁷⁾ Zemnieku saimniecības bija iekļātas arī citās bankās. Kopējo privātmuižu zemnieku māju skaitu (kropa zemnieki izpirkšanas parādus caur banku nekārtoja) L. Balēvica vērtē Kurzemē ap 11.900, no kurām 1906.g. bija pārdotas ap 11.300.⁸⁾ Vidzemē viņa visu zemnieku saimniecību skaitu 1912.g. vērtē ne mazāk kā 26241.⁹⁾ Rezultātā daļa zemnieku saimniecību nomināli skaitoties zemes īpašnieki vēl XX gs. turpināja maksāt ikgadējas nomaksas bankai un muižai, kuru kopējais apmērs pat pārsniedza līdzīgu māju rentes maksas apjomu. Par līdzekļiem plašākiem kapitālieguldījumiem šai saimniecību kategorijā grūti runāt.

4. Blakus zemnieku zemes īpašnieku saimniecībām turpināja saglabāties zemnieku tipa rentes saimniecības uz zemnieku, kvotes mācītājmuižas un muižas zemes. Šo saimniecību kopējais skaits un zemes platība bija tuvu zemnieku zemes īpašnieku saimniecību skaitam un turpināja šajā grupā augt.¹⁰⁾ Līdz pat Lislajai Oktobra Sociālistiskajai revolūcijai grūti runāt par plašākiem rentnieku kapitālieguldījumiem savā saimniecībā.

Mūsaprāt, jāpievienojas I. Greitjāņa 1958.gadā izdarītajiem secinājumiem, ka zemnieku saimniecību pārdošana, tai veidā un formā kāda tā notika Vidzemē un Kurzemē, kavēja kapitāla ieguldījumu izdarīšanu zemnieka saimniecībā (kapitālisma attīstību dziļumā), kaut arī piespieda zemniekus jo plaši pastiprināt ražošanu tirgum naudas iegūšanai. Mūsaprāt daļējā zemnieku apsaimniekotās zemes pārdošana, iekonservēja un saglabāja kroplās un pusfeodālās pārējās zemnieku apsaimniekotās zemes nomas formas un veidu (pusgrauds, atstrādāšanas rente).

7) M. Skujnieks. Latvija. Zeme un iedzīvotāji Rīgā 1922.g. 314. lpp.

8) L. Balēvica. Lauksaimniecība Vidzemē un Kurzemē pirmā pasaules kara priekšvakarā. R., 1970., 67. lpp.

9) Turpat, 70. lpp.

10) Очерки экономической истории Латвии /1900-1917/, Рига 1968, 204 стр.

I. Zelmene

J.Jansona-Brauna cīņa pret baltvācu baronu un buržuāzijas politiku un ideologiju 1905.-1907.g.revolūcijas jautājumos.

1. Gadsimtu mijā baltvācu baroniem un buržuāzijai piederēja noteicošais vārds gan Latvijas ekonomikā, gan politiskajā dzīvē. 1905.-1907.g.revolūcijas laikā risinājās plaša un asa ideoloģiskā cīņa starp revolūcijas spēkiem un valdošo šķiru. Kontrrevolūcijas ideoloģiskie aizstāvji - baltvācu vēsturnieki un publicisti centās rast pamatojumu feodālajām privilēģijām, sagrozīja revolucionāros notikumus, radīja Baltijā, Krievijā un arī Vācijā apzināvi nepareizu ainu par stāvokli Latvijā, centās noklusēt revolūcijas sociāli-ekonomiskos cēloņus un "vainu" meklēja otršķirīgos faktoros.

2. Latvijas sociāldemokrāti revolūcijas laikā veda nesaudzīgu, atmaskojošu cīņu pret latviešu, vācu un krievu reakcijas ideologiju. Viņi asi vērsās pret baltvācu privileģēto slāņu apmelojumiem. Daudzi vadošie sociāldemokrāti blakus partijas revolucionāri organizatoriskajam darbam izvērsa šajā jomā plašu publicistisku darbību ar nolūku izskaidrot darba tautai revolucionārās kustības cēloņus un mērķus.

3. Lielāko ieguldījumu 1905.-1907.g.revolūcijas laikā notiekošajā ideoloģiskajā cīņā ir devis Jānis Jansons-Brauns, kuru A.Upīts ir raksturojis kā "vislabāko sociāldemokrātijas publicistu, nepārspējamu runātāju un tautas tribūnu". J.Jansons-Brauns 1905. gadā revolūcijas kulminācijas periodā - oktobrī-decembrī ir uzrakstījis 40 rakstus "Dienas Lapā". No tiem apmēram

puse veltīta baltvācu buržuāzijas un muižniecības politiskai atmaskošanai.

4. J.Jansons-Brauns konsekventi atmaskoja muižniecības demagogiju, tās mēģinājumus aizstāvēt viduslaiku privilēģijas, vācu buržuāzijas panikas pilnos saucienus pēc pastiprinātas apsardzes. J.Jansons-Brauns, neaprobežojoties tikai ar pretinieka atmaskošanu, norādīja uz pilsētu un lauku darbaļaužu konkrētiem politiskās dzīves uzdevumiem. J.Jansona-Brauna aktīvā sabiedriski politiskā darbība radīja milzīgu naidu viņa pretiniekos, kuri J.Jansona-Brauna personā redzēja sev bīstamāko ienaidnieku.

5. Pēc 1905.gada revolūcijas sakāves reakcija nedarbojās tikai ar karātavām un cietumiem, bet arī ar ideologiskajiem ieročiem. Tā lūkoja apmelojot revolūcijas ideju un revolūcionārus, zaimot proletariāta ideālus. Starp citu, parādījās baltvācu autoru brošūras un grāmatas, kurās 1905.g.revolūcija bija atspoguļota nēlīgi un apzināti izkropļoti. Lai dotu pretsparu šim jaunajam apmelojumu vilnim, J.Jansons-Brauns 1907.g. publicē lielu aprakstu "Baltieši", kas ir recenzija, atbilde 1907.gadā Berlīnē iznēkušajai A.F.Tranzē-Pozeneka divsējumu grāmatai "Die Lettische Revolution". J.Jansons-Brauns sava darba izdošanas mērķi ir raksturojis sekojoši: "Mūsu nolūks nav turēt kādu aizstāvēšanās runu par notikušajām cīņām...Mūs...interesē... baltiešu tagadējā pozīcija...mēs gribam mest akatu uz vispārējo baltiešu politiku un taktiku pēdējo 60 gadu laikā."

6. Arī turpmākajos gados pretspars baltvācu reakcijai joprojām paliek J.Jansona-Brauna literārās darbības redzeslokā. Pēc 1907.g.viņš atsāk darbu pie apcerējuma "Baltijas revolūcija", kura pirmā daļa iznāk 1912.g.Briselē. Šai grāmatai ir nenoliedzama nozīme kā pirmajam nopietnam mēģinājumam uzrakstīt Latvijas revolūcionāro notikumu vēsturi.

Kara priekšvakarā J.Jansona-Brauna pabeidza grāmatas "Baltijas revolūcija" otro daļu, taču tā kara gados gāja bojā. Līdz mums nonākuši tikai šī sējuma daži fragmenti.

7. Asi atmaskojošs raksturs ir vēl veselai rindai J.Jansona-Brauna rakstu, piemēram, "Baltijas soda ekspedīciju interpelācija", kurā viņš apskata dažādo B.Domes deputātu reakciju pret šo iesniegumu.

Neskatoties uz zināmām nepilnībām, kas bija raksturīgas J.Jansona-Brauna un citu vadošo Latvijas sociāldemokrātu teorētiskajiem spriedumiem par agrāro jautājumu, J.Jansona-Brauna publicistiskā darbība 1905.-1907.gada revolūcijas laikā pieder pie vienām no spīdošākajām lapaspusēm latviešu revolucionārās publicistikas vēsturē.

АНТИНЕМЕЦКАЯ КАМПАНИЯ В ЛАТВИИ В ГОДЫ I МИРОВОЙ ВОЙНЫ И ПОЗИЦИЯ ОДИК

Прибалтика на протяжении веков занимала особое место по отношению России и Германии, и потому вызывала пристальное внимание историков. Некоторый интерес в этом плане может представлять отношение основных классов латышского общества к немецкому меньшинству в такой переломный момент, каким явилась первая мировая война.

1. Кампания против так называемого немецкого засилья в России и ее результаты стоят в ряду явлений, характеризующих социально-экономические и политические изменения, вызванные войной. Доказано, что вытеснение немецкого элемента из его прежних экономических позиций и мероприятия царского правительства имели своей целью разжигание шовинизма. Они проводились исключительно в интересах господствующей клики, ударили более по мелкой, нежели по крупной буржуазии, и, в конечном итоге, имели ничтожный результат ¹.

2. Война подорвала господствующее положение немецкой буржуазии в Прибалтике. В результате принудительной эвакуации, ее промышленные ценности перешли в распоряжение военно-промышленных концернов и крупных финансовых групп России ².

Следствиями войны явились: экономическое и политическое укрепление латышской буржуазии, консолидация ее сил,

¹ В.С.Дякин. "Первая мировая война и мероприятия по ликвидации так называемого немецкого засилья". В сб.: "Первая мировая война", М., 1968, стр.355-356.

² Ю.Н.Нетесин. "Эвакуация промышленности Латвии в первую мировую войну". Проблемы истории, УГ, Р., 1962, стр.18-19.

создание ею экономических и политических центров, более четкое выделение сельской буржуазии в качестве опорной силы всего класса, еще большая поляризация сил внутри латышской нации.

3. Латышская буржуазия принимала самое активное участие в яростной антигерманской и антинемецкой кампании, вспыхнувшей с началом войны в Прибалтике. Латышская буржуазная печать под девизом борьбы с германским засильем в Прибалтике помогала нагнетать шовинизм и методично натравливала обывателя на немцев. Такой же характер носили выступления Я. Гольдмана и Я. Залита в Государственной думе. Представители латышской буржуазии непосредственно помогали корреспонденту "Нового времени" А. Ренникову в его вояже по Латвии³. Мотивы поведения латышской буржуазии более чем ясны: используя конъюнктуру, она торопилась теснить своего конкурента, собиралась занять его место как в экономической жизни, так и в системе местного самоуправления. Демонстрируя лояльность и верноподданничество, латышская буржуазия рассчитывала на поддержку правительственных верхов и реформы сверху.

4. Для СДПК неотъемлемой составной частью интернационалистской работы в годы войны было разоблачение латышского буржуазного патриотизма. В документах и печати СДПК находим:

I. Характеристику латышского буржуазного патриотизма как реакционного, черносотенного, который под своим знаменем временно объединил всю латышскую буржуазию⁴.

II. Резко отрицательную оценку разнузданной антинемецкой кампании. В легальной печати был дан отпор нападкам на немцев, как на нацию⁵. В нелегальной печати был

³ Sp. Paegle. "Kā Latvijas valets tapa", R., 1939, 51. lpp.

⁴ "Biedrs", № 3, 1914.

⁵ "Domas", № 3, 1915, 325.-327. lpp.

разоблачен конъюнктурный характер всей кампании, рассчитанной на разжигание низменных инстинктов малообразованной массы⁶. Шовинизму буржуазии социал-демократы противопоставили классовую, интернациональную позицию пролетариата.

5. Отношение к антинемецкой кампании - убедительная иллюстрация интернационализма СДЖК. Учитывая своеобразное положение Латвии (700-летний гнет баронства, угроза германской аннексии в годы войны), СДЖК своим отношением к антинемецкой кампании особенно ярко продемонстрировала классовую, последовательно интернационалистскую линию.

---

⁶ O.Niedre. "LSD darbība nelegālos un legālos izdevumos I pasaules kara laikā", kadm. disert., R., 1966, 245.lpp.

О НЕКОТОРЫХ МАТЕРИАЛАХ ГЕРМАНСКОГО ЦЕНТРАЛЬНОГО
АРХИВА (ПОТОДАМ) ПО ИСТОРИИ ЛАТВИИ (1914 - 1920 гг.)

1. Ознакомление с отдельными фондами архива дало возможность выявить значительное количество интересных материалов по истории Латвии периода первой мировой войны и интервенции. Эти документы в основном обнаружены в фондах: а) Балтийского доверенного совета (Baltischer Vertrauensrat) в Берлине, б) Балтийской делегации (Baltische Delegation) в Стокгольме, в) ландесвера, г) президентской канцелярии.

2. Как известно, в годы первой мировой войны в правящих кругах Германии проходила гласная и негласная дискуссия о целях войны, о размерах планируемых захватов, о направлении дальнейшей экспансии. Прибалтика занимала в этой дискуссии весьма важное место. Часть германских политиков считала, что аннексия Прибалтики создаст непреодолимое препятствие для возможного после войны улучшения отношений с восточным соседом, навсегда поссорит Германию с Россией и увековичит союз последней с Францией и Англией, другая часть придерживалась того мнения, что лишь аннексия и колонизация прибалтийских губерний и Литвы закрепят победу Германии над Россией.

3. Документы Балтийского доверенного совета дают представление о пропагандистской активности этой организации, объединившей наиболее реакционную шовинистическую часть довоенной прибалтийско-немецкой эмиграции в Германии. Материалы фонда дают возможность ознакомиться с ходом подготовки и содержанием ряда секретных меморандумов, поданных советом императору, канцлерам Бетманн-Гольвегу и Михаэлису, военному руководству и членам рейхстага, а также с различными пропагандистскими материалами, которые

совет рассылал в редакции крупнейших буржуазных газет. Руководители совета всячески подчеркивали значение Прибалтики для реализации дальнейших захватнических планов Германии. В этом отношении интерес представляет документ, озаглавленный "Причины, настоятельно требующие присоединения трех Остзейских провинций России к Германской империи".

4. Фонд содержит также документы, свидетельствующие об отношении шовинистических кругов прибалтийских немцев к коренному населению Прибалтики. Большой интерес представляет донесение барона фон дер Роппа совету о Европейском конгрессе национальных меньшинств в Лозанне (Швейцария), о встрече на конгрессе с Я. Райнисом и о резко шовинистическом заявлении Роппа, сделанном в беседе с Райнисом.

5. Фонд Балтийской делегации - созданного во время войны представительства немецких дворян остзейского края - в Стокгольме - содержит документы, доказывающие, что верхушка прибалтийского дворянства уже до капитуляции Германии добивалась английской интервенции в Прибалтике. Некоторые документы свидетельствуют о попытках делегации добиться права участия в конференции на Принцевых островах и о том, как прибалтийские дворяне противодействовали пропаганде, проводимой в Швеции в 1919 году латышскими и эстонскими буржуазными политиками.

6. В фонде ландесвера имеются материалы, свидетельствующие об участии солдат ландесвера в грабеже населения Латвии и о преднамеренности массового белого террора в Риге в мае 1919 года. Косвенным образом документы ландесвера освещают пропагандистскую работу, проводившуюся в 1919 году германскими революционерами среди немецких военнослужащих в Прибалтике.

7. В фонде президентской канцелярии обнаружены различные документы, относящиеся к 1919 году - директивы

о политике по отношению к отдельным государствам Прибалтики, переписку, свидетельствующую о разногласиях в Берлине по вопросу об аванюре Бермонта-Авалова. Некоторые документы показывают, какую заботу среди реакционных кругов Берлина вызвала революционная активность трудящихся Латвии.

8. Дальнейшее изучение фондов Потсдамского и других архивов ГДР, несомненно, позволит выявить много ценных материалов, даст возможность ввести в научный оборот новые документы, расширит источниковедческую базу изучения истории Латвии в годы первой мировой войны и иностранной интервенции.

K. Daukšts

LKP prese par Vācijas iekšējās un
ārējās politikas problēmām
1920.-1923.g.

1. Pēc kara revolūcionārās krīzes apstākļos Vācija ar tās proletariāta šķiru ciņas vērīenu un kā imperiālistisko pretrunu mezglis ieņēma nozīmīgu vietu starptautiskajā politikā. Šajā periodā LKP prese lielu uzmanību veltīja notikumiem Vācijā. Interese par Vācijas problēmām bija izskaidrojama ne tikai ar Vācijas notikumu aktualitāti, bet arī ar agrākām latviešu revolūcionārās preses tradīcijām. Jaunās strāvas gados, 1905.g. un 1917.g. revolūciju posmā, imperiālistiskā kara periodā, 1918.-1919.g. vētrains notikumu laikā latviešu revolūcionārā prese daudz rakstīja par Vācijas ārējās un iekšējās politikas problēmām, proletāriskā internacionālisma garā propogandēja strādnieku ciņas kopību, atmaskoja Vācijas reakcijas politiku, it īpaši attiecībā uz Baltiju. Latvijas buržuāziskās valsts izveidošanās un Vācijas attīstība pēc Versaļas līgumiem mainīja LKP preses uzdevumus šajā jomā.

2. Vācijas iekšējās un ārējās problēmas LKP presē cieši saistījās ar Latvijas stāvokli un LKP taktiku. Partijas vadošie darbinieki uzskatīja, ka Latvija ir svarīgākais posms tanī "melnajā stripā, kas, sākot ar Somiju un beidzot ar Rumāniju, atdala austrumus no rietumu revolūcijas."^{1/} Tika arī uzevārts, ka šī iemesla dēļ Latvijas komunistiem jāapzinās sava vēsturiskā misija. LKP taktika buržuāziskās Latvijas Satversmes

1/ Cīņas Biedrs, 1924.g., Nr. 23, 30. lpp.

sapulces boikota jautājumā, agitācijā Latvijas armijā un dažos citos jautājumos tika veidota atkarībā no Vācijas strādnieku šķiru cīņas panākumiem.

3. LKP prese raksturoja Vācijas šķiru cīņās ierauto sociālo slāņu pozīcijas un vietu politikā. Galējā reakcija "izveidojās sociālistu paspērnā" un balstījās uz militārajām monarhistu organizācijām, kuras komplektējās no muižniekiem, šovinistiskajiem virsniekiem, fon der Golca un Bermonta vienību paliekām. Presē tika norādīts, ka reakcijas un fašisma augšanas avoti Vācijā ir kara un ekonomikas sabrukuma izpostītie vidusslāņi, kā arī deklasētie elementi.^{2/} Labējie sociāldemokrāti centās novērst strādnieku cīņu, taču tai pašā laikā izjuta stiprus monarhistu draudus. Lielburžuāzijas noteicošās aprindas, piekrītot galējās reakcijas mērķiem, bailēs no proletariāta revolūcijas, neriskēja to atklāti atbalstīt.^{3/} Vācu strādniecību LKP prese vērtēja kā visvairāk organizēto proletārisko spēku kapitālistiskajās valstīs. Vācu strādnieku dažu vadītāju nodevību un sociāldemokrātu ietekmi izskaidroja ar konservatīvisma tendencēm Vācijas proletariātā, II Internacionāles ideoloģijas paliekām, nacionālisma uzplūdiem sakarā ar Versaļas līgumu.^{4/}

4. Vienu no svarīgākajām vietām LKP presē ieņēma Vācijas Komunistiskās partijas stratēģijas un taktikas analīze. "Cīņas Biedrs" publicēja Vācijas strādnieku kustības darbinieku rakstus, Kominternes lēmumus Vācijas jautājumos. LKP vadītāji parādīja Kominternes "21 noteikuma" nozīmi un spēku polarizāciju Vācijas Neatkarīgo sociāldemokrātu partijā, kas noveda pie tās šķelšanās. LKP aicināja partijas biedrus mācīties un nepieļaut savā darbībā tās kļūdas, kuras izdarīja Vācijas komunisti Vienotās frontes veidošanā, "labējo"

2/ Cīņas Biedrs, 1923.g., Nr.22, 4.lpp.

3/ Produkts, 1921.g., Nr.6, 228.lpp.

4/ Cīņas Biedrs, 1921.g., Nr.15, 70.lpp.

un "kreiso" teorētisko koncepciju analīzē svarīga nozīme bija P.Stučkas rakstiem pret Levi brošūru.

5. Vācijas starptautisko stāvokli Latvijas komunisti vērtēja no šķiru cīņas attīstības pakāpes un pasaules proletāriskās revolūcijas izredzēm. Vācijas priekšā stāv vēsturiska dilemma: vai nu buržuāzijas diktatūra un Vācijas izlaupīšana saskaņā ar Versaļas līgumiem vai arī buržuāzijas gāšana un cīņa kopā ar Padomju Krieviju par jaunas iekārtas organizēšanu.^{5/} Parāda dažādo sociālo grupu ārpolitisko orientāciju, kā arī Anglijas un Francijas pretrunas Vācijas jautājumā. LKP preses slejās tiek izteiktas domas, ka Vācijas kapitālisti un finansisti vēl nav izveidojuši stingru ārpolitisko kursu, bet visu savu uzmanību veltī šķiru cīņas apspiešanai iekšzemē.^{6/}

6. Informācija par Vācijas ekonomisko stāvokli, finanšu krīzi, dzīves līmeņa krišanos, bezdarba pieaugumu, arodbiedrību un kooperatīvo kustību, sociālas nestabilitātes pastiprināšanos LKP presē kalpoja šķiru cīņas attīstības un perspektīvu vērtējumam. Plaša vieta presē tika ierādīta vācu strādnieku cīņai pret Kappa puču, Bavārijas monarhistu darbībai, Rūras strādnieku kaujām, Erebergera un Ratenau nogalināšanai, noskaidroti Vācijas dažādu partiju un valdības darbības cēloņi.

7. LKP prese 1920.-1923.g.notikumus Vācijā analizēja atbilstoši tām revolūcionārās cīņas prasībām, kādas toreiz radās Latvijā. Informācija par Vāciju pildīja svarīgus uzdevumus: 1/ Darbaļaužu audzināšana proletāriskā internacionālisma garā, 2/ Vācijas strādnieku panākumu propoganda un neveiksmju analīze, 3/ Vācijas proletariāta šķiru cīņas pieredzes apgūšana, 4/ LKP taktikas koordinācija ar pasaules revolūcijas gaitu, 5/ Cīņa pret buržuāzisko propogandu, 6/ Pretspars oportunistu uzskatiem.

5/ "Krievijas Cīņa", 1922.g.3.janvārī.

6/ "Komunists", 1920.g.21.martā.

ИНСТИТУТ НАУЧНОГО КРАЕВЕДЕНИЯ - ОШЛОТ
ИМПЕРИАЛИСТИЧЕСКОГО "ОСТФОРШУНГА" В ТАРТУ (1929-1939)

1. Изменения в системе империалистического "остфоршунга" после первой мировой войны. Создание новых институтов в Германии, а также опорных пунктов "остфоршунга" в Польше, Латвии, Эстонии и других странах. Сферы интересов "восточной политики" германского империализма. Широкое привлечение реакционных представителей немецкого меньшинства этих стран к идеологическому обоснованию и оправданию аннексионистских планов Германии в Восточной Европе.

2. Разработка и пропаганда "особых задач" немецкого национального меньшинства в Эстонии в начале и середине 20-х годов. Активизация идеологической деятельности верхушки прибалтийских немцев в конце 20-х годов. Создание в Тарту в 1929 году при Лифляндском общепольном экономическом обществе Института научного краеведения (Institut für wissenschaftliche Heimatforschung). Официальное название института - служить центром планомерного и всестороннего "изучения родной страны и народа", а также целеустремленно "поощрять научную деятельность прибалтийских немцев".

3. Укомплектование Института научного краеведения кадрами. Директор института - Эдмунд Шпоор, известный биолог и ботаник. Краткие характеристики Г. фон Фауха, Г. Шнейера, В. Медера, П. Томсона и других сотрудников. Распространение влияния института на другие идеологические организации прибалтийских немцев в Эстонии. Тесная связь с Эстляндским литературным обществом в Таллине, Генеалогическим обществом в Тарту, Обществом изучения старины в Парну и др. Личные контакты сотрудников института с фашистской Германией. Издание с 1929 по 1939 годы 6 томов научных сообщений и 11 томов трактатов. В публикациях

на общественные темы рассматривались, как правило, проблемы прошедших веков. Однако, современное политическое звучание придавалось им восхвалением культуртрегерского влияния на развитие эстонского народа и, одновременно, отрицанием прогрессивного значения исторических связей с Россией. В единственном издании, посвященном общественному развитию буржуазной Эстонии, давалась положительная оценка авторитарным правам президента республики. Выступления сотрудников института на страницах других изданий. Опубликование статьи Г. фон Рауха в журнале "Йомбург" - печатном органе фашистского "остфоршунга", в которой дается искаженное представление о взаимоотношениях между большинством эстонского крестьянства и немецкими помещиками и пасторами.

4. Широкая устная пропагандистская деятельность сотрудников института. Выступления с лекциями и докладами на различных курсах, семинарах и совещаниях. Пропаганда общности стран Центральной и Восточной Европы для создания единого фронта против СССР. Отношение официальных кругов и общественности Эстонии к деятельности института. Отклики на работу института в Германии и других странах.

5. Завершение деятельности института в 1939 году в связи с репатриацией немецкого меньшинства. Участие бывших сотрудников Института научного краеведения в работе фашистских организаций "остфоршунга" в Познани и Кенигсберге. Деятельность бывших тартуских "остфоршеров" в период второй мировой войны и в послевоенные годы в Западной Германии. Верность прибалтийской тематике.

6. Институт научного краеведения в Тарту сыграл значительную роль в объединении наиболее активных реакционных идеологических сил немецкого меньшинства в Эстонии. Его деятельность подтвердила приверженность руководящих кругов прибалтийских немцев политическим целям германского империализма. Для сотрудников время пребывания в институте было не только периодом личного участия в про-

паганде прибалтийско-немецкой идеологии, но и школой приобщения к формам и методам деятельности империалистического "остфоршунга". Опыт, приобретенный в довоенные годы в Тарту, выдвинул ряд бывших сотрудников Института научного краеведения в ряды ведущих "восточных экспертов" гитлеровской Германии и ФРГ.

РЕПАТРИАЦИЯ НЕМЦЕВ ИЗ ЛАТВИИ В КОНЦЕ 1939 ГОДА

1. Среди событий общественно-политической жизни Латвии накануне социалистической революции 1940 года особое место занимает репатриация немецкого национального меньшинства в октябре-декабре 1939 года. Этот вопрос не получил достаточно полного освещения в исторической литературе.

2. По данным переписи 1935 года в Латвии проживало 62 тыс. немцев. По своему социальному положению они принадлежали в основном к буржуазным или мелкобуржуазным кругам; среди них было несколько сот семей бывших немецких баронов. В 1939 году насчитывалось 268 различных немецких организаций, которые, начиная с 1933 года, постепенно попали под полный контроль нацистов.

В "нужный момент" эти организации по указке из Берлина должны были дать повод для военного вмешательства Германии и оккупации Латвии. Имея полную информацию о планах этих организаций, правительство Ульманиса ничего не предпринимало для пресечения их деятельности.

3. Неприкрытая активность немецких организаций, угрозы по адресу Латвии из фашистской Германии, антинациональная политика клики Ульманиса - все это вызывало растущую озабоченность и возмущение среди населения Латвии. КП Латвии выступала как сила, защищающая коренные национальные интересы народов. В 1933-1939 гг. сложился возглавляемый КПЛ антифашистский народный фронт.

4. Репатриация немцев из Латвии и Эстонии началась после речи Гитлера 6 октября 1939 года. Для того чтобы заставить немецкое население последовать "зову фюрера", применялись самые различные методы давления. В октябре 1939 года в Риге был подписан договор о порядке и усло-

виях репатриации немцев. В ноябре 1939 года были закрыты немецкие газеты, школы, организации, общества и т.н. Институт Гердера. В конце 1939 года и в начале 1940 года Латвию покинули 51 370 человек - 45 559 немцев, 393 латыша и 1006 представителей других национальностей.

Репатриация прошла без каких-либо серьезных инцидентов. Репатрианты везли с собой значительную часть личного имущества. Гитлеровцы поселили их на западных землях Польши, присоединенных в конце 1939 года к гитлеровскому рейху. Бывшие члены ландсвера были немедленно приняты в ряды организации СА.

5. Репатриация вызвала большой общественный интерес. Подавляющее большинство населения Латвии встретило это событие с восторгом. Объективно этот процесс способствовал ослаблению сил реакции в Латвии и имел известное значение для успешного исхода социалистической революции 1940 года. Однако репатриация немцев в конце 1939 года не сняла "немецкий вопрос" в Латвии. Здесь осталось около 10-12 тысяч немцев, гитлеровская Германия сохранила часть своей секретной агентуры и, главное, весьма значительные круги латышской буржуазии симпатизировали гитлеровскому режиму. Окончательно зависимость от Германии была ликвидирована свержением фашизма в июне 1940 года.

6. Основной целью репатриации немецкого меньшинства было стремление гитлеровцев обеспечить колонистами завоеванные территории. Но одновременно это означало и отсрочку планов завоевания Прибалтики, т.к. в тех условиях это означало бы для Германии прямой конфликт с СССР. Отдельного рассмотрения требуют вопросы репатриации немцев из Латвии в начале 1941 года, вопросы их деятельности в Польше в 1939-1945 гг., а также вопрос об использовании бывших прибалтийских немцев в годы немецко-фашистской оккупации в аппарате "Остланда".

V. Zariņš

Vācu fašisma geopolitika un Latvija.

1. Jautājumos, kas saistīti ar vācu fašisma geopolitiku, mūsu dienās risinās asa ideoloģiska cīņa. Vairums buržuāzisko pētnieku cenšas nacionālsociālistiska ideoloģiju vispār un tās atsevišķās izpausmes iztēlot kā izņēmumu vēsturē, pievēršot uzmanību galvenokārt tās izstrādātāju personīgajām īpašībām, notušējot vācu fašisma šķirisko būtību. Tajā pašā laikā vairāki marksistiskie zinātnieki, pareizi konstatējot vācu fašisma šķirisko raksturu, nevelta pienācīgu vērību demagogijas elementiem tā ideoloģijā.

2. Geopolitika kā imperiālistiskās buržuāzijas ekonomiska, politiska un militāra koncepcija izveidojās 20. gs. sākumā. Nosaukumu šai pseidozinātniskajai mācībai devis pangermāniski noskaņotais zviedru jurists Čellens (Kjellén). Geopolitika cenšas valstu politiku izskaidrot ar dažādu geogrāfiskās vides faktoru ietekmi, ignorējot, vai nepietiekoši novērtējot šķiru spēku samērus, daudzus saimnieciska rakstura faktorus utt.

3. Geopolitiskās koncepcijas vācu fašisma vadošo ideologu darbos izpaudās galvenokārt kā "dzīves telpas teorija", kur lielburžuāzijas prasības tika klāstītas pseudosociālistiskas demagogijas formā. Tajā pašā laikā fašistiskajā Vācijā turpināja attīstīties arī tradicionāli lielburžuāziskā geopolitika. Dominējošais geopolitikas virziens hitleriskajā Vācijā bez šaubām bija "dzīves telpas" teorija.

4. Nacionālsociālistiska teorētiski neatzina progresu vēstures gaitā. Par galveno faktoru, kas nosaka izmaiņas sabiedrībā, viņi atzina demogrāfisko vienas tautas

vai rases dabīgo pieaugumu. Bioloģiski interpretēdami sabiedrības dzīvi, viņi par vēstures galveno saturu uzskatīja dažādu rasu cīņu par izdzīvošanas un vairošanās iespējām, kuras pēc viņu domām pasaulē esot ierobežotas. Tās nosakot "dzīves telpa", kas atrodas katras tautas resp. rases rīcībā. Pastāvošo dzīves telpas sadali viņi atzina par ļoti netaisnu. Vācu tautas vēstures galvenā īpatnība pēc viņu domām esot hroniska dzīves telpas trūkums, ar kuru hitlerieši centās izskaidrot visas nelaimes, ko vācu tauta pieredzējusi kapitālisma laikmetā - nabadzību, bezdarbu, dzīvokļu trūkumu, emigrāciju utt. Arī strādnieku šķiru cīņu vācijā viņi iztēloja kā aplamā virzienā iegājušu tautas cīņu par dzīves telpas paplašināšanu.

Par dabīgu stāvokli saimniecībā nacionālsociālisma ideoloģi uzskatīja tādu, kur vairums iedzīvotāju nodarbotos ar lauksaimniecību. Viņi idealizēja pašas konservatīvākās zemnieku dzīves puses, it īpaši patriarhālismu. Pilsētas viņi iztēloja kā visu ļaunumu perēkļus.

5. Aicinot vācu tautu maksimāli ātri vairoties, vācu fašisti neieteica dalīt pastāvošās lauku saimniecības. Viņi aicināja nemītīgi pieaugošo vācijai iedzīvotāju skaitu nodrošināt ar zemi uz citu tautu rēķina - ārējās ekspansijas un kolonizācijas ceļā. Kolonizēšanai derīgas zemes hitlerieši aicināja sagrābt Eiropā, it īpaši Austrumeiropā. Pirmā pasaules kara pieredze vācu imperiālistiem bija mācījusi, ka aizjūras kolonijas grūti nosargāt.

6. Viens no pirmajiem vācu imperiālisma agresijas mērķiem vienmēr bijusi Latvija. Tas izskaidrojams gan ar Latvijas ģeogrāfisko stāvokli, gan ar vācijai valdošo aprindu ekspansijas gadsimtu tradīcijām. Latvijai vācu imperiālisti centās sagrābt gan kā pārtikas un izejvielu avotu un kolonizācijas teritoriju, gan arī kā izejas bāzi tālākai agresijai.

7. Otrā pasaules kara gaitā uz laiku okupējuši Latvijas PSR teritoriju, vācu fašisti sāka īstenot savas geopolitiskās koncepcijas. Lai gan fašistiskie okupanti nepaspēja īstenot savus tālejošākos nolūkus, okupācijas režīms radīja nāves briesmas latviešu tautas pastāvēšanai.

8. Vācu fašisma geopolitika, tāpat kā jebkura geopolitikas forma, balstījās uz deformētu, sevišķi reakcionāru sabiedrības dzīves teorētisku atspoguļojumu un patvaļīgiem pieņēmumiem. Jau pirmie soļi vācu fašisma geopolitikas realizēšanā nesa postu un nāvi daudziem miljoniem cilvēku.

9. Hitlerisma sagrašanās II pasaules karā bija smags trieciens dažādu virzienu geopolitiskajām koncepcijām. Idejiskā cīņa pret geopolitikas teorijām un citām imperiālistiska teorētiskajām koncepcijām un propogandas lozungiem turpinās arī mūsu dienās.

✓
J. Dzintars

VDR arhīvu materiāli par dažiem notikumiem
hitleriešu okupētajā Latvijā.

1. VDR Iekšlietu ministrijas Dokumentālā centra arhīvā Berlīnē glabājas fašistiskās Vācijas drošības policijas un SD priekšnieka galvenā štāba sevišķi slepenie pārskati, kas satur ziņas par daudzām nozīmīgām komunistiskās pagrīdes un partizānu kustības antifāšistiskās cīņas akcijām hitleriešu uz laiku okupētajos Padomju zemes novados 1941./1942.gadā. Šo pārskatu lielākajā daļā zināma vieta ir ierādīta materiāliem par antifāšistiskās pagrīdes un padomju izlūku darbību hitleriešu okupētajā Latvijas teritorijā. Sevišķi vērtīgas, lai gan lakoniskas ir ziņas par Rīgas antifāšistisko pagrīdi. Par tās cīņu un turpmākajiem nodomiem uzskatāmi liecina dokuments, kas datēts ar 1942.gada 15.maiju. Atskaitē minētas sekojošas pagrīdnieku cīņas formas:

- a/ mutvārdu un rakstveida agitācija;
- b/ atentātu sarīkošana pret vadošām latviešu un valstsvācu personām,
- c/ sabotāžas aktu sarīkošana,
- d/ palīdzība izbēgušiem padomju karagūstekņiem, iekļaujot viņus partizānu kustībā, vai nosūtīt pāri padomju frontes līnijai,
- e/ ieroču un municijas sagāde,
- f/ sakaru uzņemšana ar izpletņu lēcējiem un viņu atbalstīšana.

2. Vairākos 1942.gada dokumentos ievērojama vieta ierādīta A.Rendenieka vadītās organizācijas struktūrai un darbībai.

SD materiāli apstiprina līdzšinējās visai trūcīgās ziņas par to, ka Arvīds Rendenieks 1942.gada rudenī ar E.Sauliņa izlūku palīdzību izveidojis LKP Rīgas pilsētas nelegālo organizāciju, kas savukārt vadījusi Rīgas komjaunatnes pagrīdi un pretestības organizācijas padomju karagūstekņu nometnēs un Rīgas geto. 18.decembra pārskatā norādīts, ka A.Rendenieka vadībā ļoti aktīvi darbojušies arī vācu antifašisti K.Šēfers un G.Šūmans, ar kuru palīdzību Rīgas pagrīdnieki nodibinājuši sakarus ar Policijas Pretestības kustības dalībniekiem. Vācu biedri arī nodevuši Rīgas pagrīdnieku rīcībā vairāk nekā tūkstoši dažādu okupantu dokumentu veidlapu, liela skaita zīmogu utt. SD dokumentos minēta arī Paula Bāliņa un vairāku citu padomju frontes izlūku grupu varonīgā kaujas darbība 1942.gadā.

II.VDR Centrālajā arhīvā Potsdamā glabājas daudz vācu fašistu okupācijas iestāžu dokumentu par politisko un ekonomisko stāvokli nitleriešu okupētajā Latvijā. Šo dokumentu vidū sevišķu ievērību pelna līdz šim nezināmais "Ostlandes" augstākā SS un policijas vadītāja Jekelna pārskats par bēdīgi slavenā generāļa Kureļa vienības likvidēšanas patiesajiem iemesliem. Ziņojums datēts ar 1944.gada 24.novembri un adresēts Rozenbergam. Jekelns ar nožēlu konstatē, ka "Abvēra" labi iecerētais pasākums izveidot speciālu latviešu pretboļševietisku diversiju vienību izgāzies tāpēc, ka tajā tik strauji sarucis aizsargu un policistu kods, ka jau 1944.gada oktobra vidū tās rindās iekļuvuši un pārsvaru guvuši okupantiem naidīgi noskaņoti legionā dzertieri un mobilizācijas sabotētāji.

Atbrūnoto kureliešu skaits sasniedzis 1360 vīru. Iegūto trofeju sarakstā figurē 770 šautenes, 41 mašīnpistole, 35 vieglie un 15 smagie ložmetēji, 3 vieglie un 3 vidējie mīnmetēji, 2 tonnas munīcijas utt. Tāpat laikā Jekelna vienības zaudējušas tikai 4 kritušos un ievainotos. Tas pilnīgi apgāž dažu emigrācijas publicistu mītu par kureliešu kā pretvācu partizānu "kau-

jas sparū". Jekelna pārskatā vēl minēts, ka jau tūlīt pēc atbrūošanas istie kurelieši - aizsargi un policisti atkal apbrūoti un ieskaitīti kaujas vienībās, bet uz Štuthofas koncentrācijas nometni nosūtīti tikai legionā dezertieri un mobilizācijas sabotētāji. Tas liecina, ka pirmie ir bijuši līdz galam uzticīgi okupantiem un vienmēr baudījuši savu saimnieku uzticību, bet visa tā saucamā Jekelna "pretkureliešu operācija" faktiski ir bijusi vērsta tikai pret fašistiskajiem okupantiem naidīgi noskaņotajiem legionā dezertieriem un mobilizācijas sabotētējiem, kuru aktīvākā, kreisākā daļa jau bija kļuvusi bīstama gan vācu iebrucējiem, gan istajiem kureliešiem.

МЕСТО ПРИБАЛТИКИ ВО ВЗГЛЯДАХ Г.РОТФЕЛЬСА НА "ВОСТОЧНОСРЕДИННУЮ ЕВРОПУ"

1. Германский империализм неизменно уделял значительное внимание идеологическому обоснованию своих агрессивных планов. К числу концепций, призванных в послевоенный период выполнять такие функции, относится и комплекс идей об особенностях "Восточносрединной Европы". Важная роль в его разработке принадлежит видному представителю западногерманской буржуазной историографии Г.Ротфельсу.

2. Г.Ротфельс (род. в 1891 г.) - признанный глава наиболее влиятельной группы буржуазных историков ФРГ, председатель союза историков (1953-1962), известен также своим интересом к истории Прибалтики, точнее к истории эстляндцев. Такой интерес он проявил еще в начале 30-х годов, работая в Кенигсбергском университете, затем в статьях военных лет, опубликованных в Англии и США, и после войны, по возвращению в Западную Германию. Работы Г.Ротфельса по истории Прибалтики не отличаются ни обилием фактического материала, ни глубоким знанием источников. Их особенность - последовательно выдержанное стремление вместить исторические сюжеты Прибалтики в схему концепции "Восточносрединной Европы".

3. Исходной посылкой рассматриваемой концепции является выделение "Восточносрединной Европы" в особую сферу "между замкнутым немецким и замкнутым русским пространством" (Г.Ротфельс), с одновременным причислением ее к "западной общности" и отмежеванием от "подлинного Востока". В этой конструкции выражено главное содержание концепции - ее откровенный антикоммунизм, стремление противопоставить социалистические страны Европы Советскому Союзу с тем, чтобы создать условия для их возврата в лоно "Запада", точнее капитализма.

4. Будучи вынужденным считаться с условиями послевоенной обстановки, Г.Ротфельс пытается оздать видимость незаинтересованности представляемых им кругов в "Восточноевропейской Европе" как прямом объекте экспансии. Взамен опорооченной идеи блока, руководимого Германией, он предлагает признать "право" немецкого меньшинства на роль "посредника", традиционно принадлежавшую, якобы, ему в "общем жизненном пространстве", т.е. практически восстановить политические, экономические и идеологические позиции эксплуататорских классов немецкой национальности в Центральной и Восточной Европе.

5. Выражая воинствующую непримиримость к итогам второй мировой войны, Г.Ротфельс возвращается к своей давней, восходящей ко временам Веймара, идее о противостественности национальных государств в Центральной и Восточной Европе. Оспаривая правомерность существования здесь национальных суверенных государств, Г.Ротфельс рекламирует "наднациональное" государство, "не слишком тесную федерацию, общенемецкую, но межнациональную". В этой лаконичной формуле, как нельзя лучше, выражен синтез антикоммунистических, реваншистских и интеграционистских настроений, весьма распространенных среди части правящих кругов Западной Германии.

6. Ответ на вопрос, какой тип "наднационального" государства вызывает симпатии Г.Ротфельса, можно найти в готовом виде в его же трудах. Одним из наиболее приемлемых образцов он считает статус немецких привилегированных сословий прибалтийских губерний царской России, тот "особый порядок", который, сочетая почти неограниченное полновластие помещиков и бюргеров с высочайшей степенью бесправия коренного населения - латышей и эстонцев, позволил остзейцам вплоть до Октябрьской революции уберечь в Прибалтийском крае наивысшую меру пережитков феодализма.

7. Самой лестной оценки Г.Ротфельса достоин так

называемый биметаллизмом немецких сословий, их лояльная принадлежность "к одному государству, но другой культуре". В таком "биметаллизме" Г.Ротфельс усматривает программу федеративной многонациональной империи, "представляющую огромный общесторический интерес", закономерность, обязательную для "Восточносрединной Европы" и в наше время.

8. Нельзя, конечно, думать, что Г.Ротфельс серьезно рассчитывает на полную реставрацию модели государственного устройства далекого прошлого. В одном однако можно не сомневаться -- в неумном желании Г.Ротфельса реконструировать эту часть континента, в том числе и советские республики Прибалтики, на удобный ему лад. Причем, по признанию самого Г.Ротфельса, для данного региона обязательны реакционные устои, некая помесь буржуазной демократии с авторитарным режимом.

9. Г.Ротфельс очень хотел бы завуалировать свою враждебность к народам Центральной и Восточной Европы. Однако отстаиваемый им комплекс идей выдает истинные чувства этого "благожелателя". Они сказываются и в отрицании свободы выбора социального строя, и в отказе права на национальную государственность, и в навязывании реакционных режимов, и, далеко не в последнюю очередь, в выдвижении предложений, создающих угрозу интересам мира.

10. Вопросы Центральной и Восточной Европы не требуют пересмотра. Они нашли свое решение в послевоенном устройстве нашего континента, закреплённом международными соглашениями. Дальнейшее развитие это решение может и должно получить в рамках реалистических предложений, направленных на обеспечение прочной безопасности и укрепление международного сотрудничества в Европе.

O. Skudra

Austrumu politikas jautājumi VFR presē 1971.g. (pēc "Die Zeit" un "Ost-West Kurier" materiāliem.).

1. PSKP 24.kongresā tika atzīmēts, ka sakarā ar Maskavas un Varšavas līgumu ratifikāciju "Rietumvācijā norisinās krasa politisko spēku norobežošanās". Rietumvācijas buržuāzijā vērojama zināma šķelšanās, galvenokārt jautājumos, kas attiecas uz VFR valdības austrumu politikas taktiku. Buržuāziski-liberālā laikraksta "Die Zeit" un konservatīvās avīzes "Ost-West Kurier" diskusija par PSRS-VFR, Polijas-VFR līgumiem un Rietumberlīnes jautājumu dod labu ieskatu par šīs šķelšanās raksturu, apmēriem un abu pušu nostāju.

2. "Ost-West Kurier" slejās bieži tiek publicēti KDS/KSS vadošo darbinieku raksti. Autoru skaitā var minēt F.J.Štrausu, R.Barcelu, V.Halšteinu, kā arī baltvācu emigrantu presē izdaudzzināto O.fon Vrangeli.

"Die Zeit" atbalsta valdības "austrumu politiku". Par to liecina ne tikai KDS/KSS nostājas kritika, bet arī plašās intervijas, kuras šim laikrakstam snieguši V.Brants un V.Šēls. Jāpiezīmē, ka jau pirms tagadējās valdības izveidošanās, "Die Zeit" aicināja piekopt reālistiskāku politiku attiecībā pret sociālistiskajām valstīm.

3. Sākotnēji galvenais konservatīvo iebildums pret t.s. "austrumu līguma" ratifikāciju bija prasība pēc Rietumberlīnes jautājuma "apmierinoša" noregulējuma. Pēc četru lielvalstu vienošanās par Rietumberlīni šis iebildums zaudēja savu nozīmi un opozīcija izvir-

zīja citus iebildumus. Galvenie no tiem: 1) PSRS-VFR līgumā neesot fiksēts abu pušu pienākums veicināt Vācijas apvienošanos uz pašnoteikšanās tiesību pamata. 2) Līgumā apdraudot "Eiropas politiskos pamatus", jo PSRS neesot izteikusi gatavību "atzīt Eiropas ekonomisko asociāciju (EEA)". Jānorāda, ka šādas prasības skar jautājumus, kurus vispār nav iespējams noregulēt divpusējā līgumā un izvirzītas vienīgi demagogiskos nolūkos. Vienlaikus mierīga noregulējuma pretinieki izvirzījuši arī dažas citas atrunas. Formāli piekritot sarunām ar PSRS, konservatīvie daudzkārt pārmetuši valdībai, ka šīs sarunas pavadot "sistemātiska garīgās nodrošinātības novājināšana attiecībā pret komunistisko spēku (domāta PSRS)". Tas nozīmē, ka opozīcija vēlētos saglabāt to neapvaldītā antikomunisma atmosfēru, kāda pastāvēja KDS/KSS valdīšanas laikā.

4. "Die Zeit" noraida konservatīvo sprindu kritiku Rietumberlīnes jautājumā, uzskatot, ka "sasniedzamais ir sasniegts". Konservatīvo izvirzītos iebildumus Vācijas jautājumā liberāļi raksturo kā "deklamatoriskās atkalapvienošanās politikas" turpinājumu, kura ignorē reālo spēku samēru. Vīpi pārmet konservatīvajiem, ka šī politika, kas saistīta ar antikomunismu, pretēji tās autoru gribai, devusi "lielu ieguldījumu VDR konsolidācijā un norobežošanā" no VFR.

KDS/KSS pēckara politisko koncepciju, kuras stūrakmens bija Halšteina doktrīna, "Die Zeit" raksturo kā "neelastīgu", piemērotu "aukstā kara apstākļu defensīvajai austrumu politikai". Branta-Šēla valdības politikas pamatā esot "drošāka miera stratēģija", kuras tuvākie mērķi esot panākt "saspīlējuma mazināšanos" starp abām vācu valstīm, neatzīstot VDR starptautiski tiesiskā ziņā. Taču, šīs koncepcijas realizācijai esot vajadzīgi zināmi priekšnoteikumi, bet tas nav iespējams bez abu vācu valstu un pastāvošo robežu negrozības atzišanas, jo "labāku situāciju VFR neradīs ne-

kāda miera konference, nekāds miera līgums".

Jautājumā par ekonomisko sadarbību ar Eiropas sociālistiskajām valstīm liberāļi uzskata, ka tas ir viens no "visperspektīvākajiem Rietumvācijas pasaules tirdzniecības rajoniem".

5. VSDP-BDP valdības ārpolitikas pamatā ir realistiskāks sociālisma un kapitālisma spēku samēra vērtējums. Diskusija starp "Ost-West Kurier" un "Die Zeit" ir viens no piemēriem, kas liecina par to, cik lielā mērā sociālistisko valstu spēku pieaugums ietekmē kapitālistisko valstu iekšpolitisko stāvokli. Nav šaubu, ka iekšpolitiskās izmaiņas Rietumvācijā pozitīvi ietekmē Eiropas politisko klimatu un uzlabo Eiropas drošības konferences sasaukšanas perspektīvas.

ТЕЗИСЫ ДОКЛАДОВ XXXI НАУЧНОЙ КОНФЕРЕНЦИИ

Секция исторических наук

Подсекция "Германия - Прибалтика"

(на латышском и русском языках)

Редактор К.Почс

Технический редактор О.Скудра

Корректор О.Скудра

Редакционно-издательский отдел ЛГУ им. Петра Стучки
Рига 1972

Подписано к печати 3/II 1972гт 00005 Зак. № 88.
Ф/б. 60x84/16. Газетная. Физ.п.л. 2,0. Уч.-и.л. 1,5
Тираж 130 экз. Цена 9 коп.

Отпечатано на ротапринте, Рига-50, ул.Вейденбаума, 5
Латвийский государственный университет им. П.Стучки